

Meritom publikácie je skúmanie zájmových organizácií v kontexte občianskej participácie, politickej i mimopolitickej reprezentácie záujmov v Českej republike, ale aj v postsocialistických podmienkach a štátoch všeobecne.

Publikácia je vyústením poznatkov a zúročením výsledkov projektu HS 05/03 *Spôsoby a efektívnosť sprostredkovania záujmov medzi jednotlivcami, sociálnymi skupinami a štátom*, ako aj projektu 1J 004/04-DP1 *Politicko-právny inštitucionálny rámec Českej republiky a jeho premeny v kontexte vstupu do Európskej únie*, riešeného v rámci projektu TP-5 *Moderná spoločnosť a jej premeny* Národného programu výskumu.

Rovnako ako v spomínaných projektoch, aj v recenzovanej práci autori zachovali komplexnosť prístupu, hoci vzhľadom na množstvo organizácií a mnohotvárnosť foriem presadzovania záujmov zámerne zúžili svoj záber – a sústredili sa najmä na kolektívnych aktérov a na legislatívny rámec, v ktorom sa skúmané procesy sprostredkovania záujmov a občianskej participácie odohrávajú.

Svedectvom komplexného prístupu je už samotná štruktúra publikácie: jej jednotlivé kapitoly postupne mapujú vývoj ústavného rámca a právnej regulácie reprezentácie záujmov v Českej republike po roku 1989, cez demokratizáciu vládnutia, ktorú skúmajú prostredníctvom nových spôsobov vládnutia a zmenami vo vzťahu verejná správa – občania, pokračujúc kapitolami – analýzami jednotlivých segmentov základných organizovaných záujmov, najmä občianskych neziskových organizácií v rámci tretieho sektora, združení zamestnancov (odborov) a zamestnávateľov a zájmových asociácií územných samospráv.

Všetky tieto organizácie a združenia autori skúmajú v kontexte občianskej participácie, pričom participáciu chápu ako účasť občanov na spoločenských procesoch, a to tak na rozhodovacích procesoch, ako na aktivitách spoločenského a politického života. V tejto súvislosti je symptomatické zaradenie samostatnej kapitoly analyzujúcej príčiny nízkeho počtu členov politických strán, ako aj konštatovanie problému nízkej miery či poklesu organizovaného členstva tiež v súvislosti s mimopolitickými kolektívnymi aktérmi (napríklad odbormi). Logicky sú potom v publikácii naznačené alternatívne formy participácie a ich rozvoj v Českej republike, ako aj dôvody členstva a nečlenstva v organizáciách a zájmových združeniach. Autori sa zamýšľajú, aké očakávané výhody a nevýhody občania so svojím formálnym členstvom v skúmaných organizáciách a združeniach spájajú a organizácie opisujú tak z hľadiska, ako sú organizované, ako aj z hľadiska „ziskov a strát“, ktoré prinášajú svojím členom.

Viacere podstatné zistenia z recenzovanej publikácie možno vzťahnúť aj na podmienky súčasného Slovenska a zväčša aj iných post-socialistických štátov strednej a východnej Európy.

Autori prvej kapitoly *Petr Kollár* a *Jindřiška Syllová* pri charakteristike právneho prostredia v Českej republike po roku 1993 poukazujú na relatívne vysokú mieru nestability právneho poriadku, ktorá spočiatku súvisela hlavne s demokratizačnými zmenami a neskôr so zmenami vyplývajúcimi z prístupového procesu Českej republiky do Európskej únie. Kriticky reflektujú niektoré základné charakteristiky súčasného českého ústavného a právneho poriadku, napríklad extenzívny výklad princípu tzv. výhrady zákona. Ide o aplikáciu ustanovenia Ústavy ČR, ktorá viaže uloženie akejkoľvek právnej povinnosti výhradne na formu zákona. Toto podľa autorov vedie k tomu, že parlament sa stáva „výrobnou zákonov“, obsahom ktorých nie sú najdôležitejšie politické rozhodnutia, ale zbytočne podrobné normy. To sa negatívne prejavuje tak v počte prejednávanych a schvaľovaných zákonov, ako aj v potrebe ich častých zmien. Rovnako kritickí sú autori kapitoly v hodnotení – často využívaného – práva predložiť návrh zákona ktorýmkoľvek poslancom či skupinou poslancov. Zdôrazňujú, že kým vláda, krajské zastupiteľstvo i Senát musia zákonný návrh predtým predrokovať a prijať vo forme uznesenia, poslanci a skupiny poslancov predkladajú návrh zákona nezávisle, bez dôvodovej správy a bez možnosti predchádzajúcej verejnej kontroly. Na záver analýzy legislatívneho prostredia v Českej republike autori síce konštatujú, že legislatívny proces je tu „možné dnes vnímať ako relatívne stabilný mechanizmus, ktorý umožňuje jednotlivým sociálnym skupinám do neho priamo vstupovať a obsah zákonných návrhov ovplyvňovať“ (s. 37), predsa však navrhujú uvažovať o zmenách Rokovacieho poriadku Poslaneckej snemovne, ktoré by umožnili eliminovať naznačené nedostatky. Žiaľ, podrobnejšie a konkrétnejšie sa navrhovaným zmenám nevenujú. Viacero čitateľov by zrejme rovnako uvítalo, keby autori systematickejšie upriamili pozornosť na – aj na Slovensku v súčasnosti aktuálne – problémy zákonnej úpravy práva na štrajk a na (ne)extenziu kolektívnych zmlúv vyššieho stupňa. Sú to problémové oblasti, ktoré úzko súvisia nielen s vývojom práva (demokratickej právnej regulácie participácie a sprostredkovania záujmov), ale najmä praktickej činnosti skúmaných kolektívnych aktérov vo sfére ich pôsobenia, ktorá tvorí meritum tejto publikácie.

Reprezentáciou a sprostredkovaním záujmov občanov prostredníctvom verejnej správy sa zaoberajú autori druhej kapitoly *Lukáš Linek* a *Daniel Trnka*. Konštatujú, že participáciu občanov je potrebné a možné uskutočňovať najmä prostredníctvom tzv. konzultácií s verejnosťou, a to v priebehu celého procesu prijímania rozhodnutí aktívnym zapájaním občanov do všetkých etáp rozhodovacieho procesu. Nové informačné a komunikačné technológie uľahčujú komunikáciu s verejnosťou a zlepšujú jej informovanosť. Čo sa však týka spoluúčasti českej

verejnosti na rozhodovaní, „doteraz sa tak deje len sporadicky a nesystematicky“. (s. 57) Občianska participácia na tvorbe rozhodnutí je v praxi stále nízka, čo prináša možné riziká „legitimizácie rozhodnutí orgánov verejnej správy len formálnym zapojením občanov alebo ovládnutím rozhodovacích procesov dobre organizovanými skupinami reprezentujúcimi partikulárne záujmy“. (s. 57) Tieto zistenia by si zaslúžili ďalšie podrobnejšie skúmanie, vrátane analýzy príčin tohto stavu – do akej miery je zrkadlom napríklad miery občianskej (ne)kompetentnosti a (ne)záujmu a do akej miery je prípadne spôsobený hlbšími, systémovými faktormi.

Vývoj tretieho (neziskového) sektora v Českej republike autorka *Petra Rakušanová* skúma v kontexte strednej Európy a komparuje aj so západnou Európou. Za charakteristické znaky stredoeurópskeho neziskového sektora považuje „pomerné vysoký stupeň centralizácie a byrokratizácie a tradičné vymedzovanie sa voči štátu, často personalizovanému politickými stranami“. (s. 99) Za ďalšieho spoločného menovateľa tretieho sektora v stredoeurópskom postsocialistickom kontexte považuje „prepojenosť politickej sféry a neziskového sektora“, čo je podľa nej typické najmä v Rakúsku a Českej republike. V Poľsku a na Slovensku sa podľa názoru autorky „naopak neziskový sektor blíži k sfére súkromnej“. (s. 99) V súlade s Marcom M. Howardom nízku mieru občianskej participácie nepokladá autorka za indikátor nestability demokracie, ale problematického vzťahu medzi občanmi a štátom.

Ďalšie tri kapitoly sú venované sociálnemu dialógu (Zdenka Mansfeldová) a jeho aktérom: odborom (Renáta Vašková, Aleš Kroupa, Jaroslav Hála) a zamestnávateľským zväzom (Stanislav Kunc, Petr Hartoš). V centre pozornosti stojí sociálny dialóg na národnej (makro-) úrovni a jeho inštitucionalizovaná podoba – tripartita. Vývoj českej tripartity, reflektovaný v kontexte vývoja sociálneho dialógu v Európe, je charakterizovaný pohybom od *policy concertation* v 90. rokoch po súčasnú podobu skôr *policy consultation*. Konceptuálny rámec pre túto reflexiu poskytol počiatkom 80. rokov Philippe Schmitter, keď typ politiky, resp. inštitucionalizovaný systém formovania politiky, v ktorom záujmové skupiny vzájomne kooperujú s verejnými autoritami tak pri artikulácii záujmov, ako aj pri alokácii hodnôt a implementácii politiky, pomenoval pojmom *policy concertation*. Tento typ politiky môžeme stručne charakterizovať ako „zladovanie záujmov medzi predstaviteľmi vlády, zamestnancov a zamestnávateľov pri tvorbe vládnej politiky v oblastiach zahŕňajúcich fiskálnu politiku, menovú politiku, industriálnu politiku, obchodnú politiku, politiku pracovného trhu, politiku zamestnanosti a regionálnu politiku“. (s. 106) Spolupráca či dialóg sociálnych partnerov však nie vždy dosahuje takúto úroveň a môže sa realizovať len vo forme tzv. konzultácie politik (*policy consultation*).

Konštatovanie autorov, že na rozdiel od mnohých starých štátov Európskej únie v Českej republike je ťažisko sociálneho dialógu na celoštátnej a podnikovej úrovni, kým odvetvové (sektorové) a regionálne formy a štruktúry sú menej rozvinuté, prípadne až úplne chýbajú, je platné – v tej či onej miere – pre všetky nové členské štáty EÚ, vrátane Slovenska. Rovnako podiel zamestnancov zastrešených kolektívnymi zmluvami je v nových členských štátoch výrazne nižší. Autori pozitívne hodnotia europeizáciu sociálneho dialógu v Českej republike. Poukazujú na to, že pre europeizáciu sociálneho dialógu existujú príslušné štruktúry, čo dokumentujú najmä existenciou príslušných medzinárodných štruktúr, zamestnávateľských, ako aj odborových centrál a konfederácií a členstvom, resp. činnosťou príslušných českých zamestnávateľských a odborových združení v nich.

Územné samosprávy ako záujmové skupiny analyzujú *Stanislav Kunc* a *Lukáš Linek* v ôsmej kapitole. Analyzujú a komparujú organizačnú štruktúru, členskú základňu a stratégiu presadzovania záujmov dvoch záujmových asociácií územných samospráv – Zväzu miest a obcí ČR a Asociácie krajov ČR. „Zväz miest a obcí sa snaží byť platformou nachádzania spoločného záujmu starostov a obecných zastupiteľstiev; vzhľadom na neaktivitu členstva sa však do značnej miery stáva akousi profesionálnou agentúrou, ktorá ich záujmy definuje, konštruje a presadzuje. Asociácia krajov je oproti tomu skôr inštrumentálnou organizáciou, ktorá je využívaná v prípadoch, kedy inak silní hajtmani potrebujú zdôrazniť jednotnosť a apolitickosť svojich požiadaviek.“ (s. 231) Autori dodávajú, že nízka participácia starostov je spôsobená a umocnená i všeobecnou občianskou pasivitou a neochotou angažovať sa vo verejných záležitostiach, ktoré presahujú hranice vlastnej obce.

V záverečnej kapitole *Jiří Vinopal* podáva prehľad empirických výskumov realizovaných v rámci projektu, spresňuje, ako a kde boli uplatnené jednotlivé kvantitatívne i kvalitatívne výskumné metódy – rozsiahle dotazníkové výskumy, hĺbkové a expertné rozhovory, analýza dokumentov, sekundárna analýza údajov a focus group.

Prednosťou posudzovanej publikácie je, že komplexne a prehľadne mapuje situáciu a základné trendy vývoja vlastnej činnosti skúmaných záujmových organizácií v Českej republike, ako aj ich pôsobenie a funkčnosť v demokratickom politickom systéme. Prináša množstvo jedinečných empirických poznatkov a faktografických údajov, ktoré sa snaží zovšeobecňovať a reflektovať v relevantných teoretických i spoločensko-politických rámcoch.

Knihá má vecný register, stručnú informáciu o autoroch a zoznamom skratiek. Je dôstojným zavŕšením a prezentáciou výsledkov v úvode uvedeného projektu (projektov). Aj v tomto zmysle nám môže byť podnetnou inšpiráciou.

Monika Čambáliková